

УДК 811.161. 2

THE PROBLEM OF DEMARCATION IN THE PHILOSOPHY OF K. POPPER

ПРОБЛЕМА ДЕМАРКАЦІЇ У ФІЛОСОФІЇ К.ПОППЕРА

Kornienko O.M. / Корнієнко О.М.

с.ph.s., as.prof. / к.філос.н., доц.

ORCID: 0000-0001-7320-8601

Sumy National Agrarian University, Sumy, Gerasima Kondratyeva 160, 40021

Сумський національний аграрний університет, Суми, Г.Кондратьєва, 160,40021

Анотація. У статті розглядається логико-методологічна концепція К.Р. Поппера, яка стала переломним пунктом у розвитку позитивізму, і сприяла кризі його неопозитивістської доктрини. Показано, що принципові настанови філософії неопозитивізму були внутрішньо неспроможними і призвели до істотних труднощів при реалізації методологічної програми абсолютної формалізації наукового знання та вирішенні проблем індукції, демаркації, обґрунтування знання тощо. Ці проблеми і сьогодні хвилюють філософів та методологів науки. К. Поппер запропонував оригінальні рішення деяких із них. Можливо, якщо ми вдумаємося в його аргументацію, то зможемо наблизитись до знаходження правильних рішень. Тому аналіз основних ідей філософа дозволяє глибше їх зрозуміти та осмислити.

Ключові слова: верифікація, індуктивна логіка, наука, , неопозитивізм, псевдонаука, фальсифікація.

Вступ.

Однією із актуальних проблем філософії науки є проблема демаркації наукового і ненаукового знання. Проблема полягає в тому, щоб знайти такий критерій, за допомогою якого можна було б розмежувати наукове знання від ненаукового, а також емпіричні науки від формальних наук і метафізики. Актуальність проблеми стає ще більшою у зв'язку з розповсюдженням у сучасному світі псевдонауки, яка стає індустрією сучасного світу. Значення псевдонауки можна оцінювати по-різному, але часто в суспільній думці її негативні наслідки приписуються якраз саме науці. Широкий загаль не бачить різниці між наукою і псевдонаукою, ненаукою; ставить перед наукою питання, які не відносяться до її компетенції і якими вона принципово не займається. Тому відсутність відповіді сприймається як неспроможність науки в поясненні світу.

Основний текст. Одним із видатних філософів в історії філософії, який зробив значний внесок у дослідження проблеми демаркації був К.Поппер. З цією проблемою він вперше зіткнувся в 1919 р. Вона хвилювала багатьох філософів ще з часів Бекона, хоч і не була чітко сформульована. Найпоширенішою, на той час, була думка, що наука відрізняється своєю опорою на спостереження чи використанням індуктивного методу, тоді як псевдонаука чи метафізика застосовує спекулятивний метод.

У неопозитивістській доктрині розмежування спиралося на вирішення проблеми істинності та значущості наукових тверджень. Рішення ж її наштовхувалося на труднощі теорії індукції та критерію верифікації. К. Поппер, згадуючи свою діяльність у 20-30-ті роки, пише: «У той час мене цікавило не питання про те, «коли теорія істинна?», а питання: «коли теорія

прийнятна?». Я поставив собі іншу проблему. Я хотів провести різницю між наукою та псевдонаукою, чудово знаючи, що наука часто помиляється, і що псевдонаука може випадково натрапити на істину» [3].

Принцип досвідного підтвердження (верифікації) наукових теорій обґрунтовувався методами побудови індуктивної логіки. Ніхто з представників неопозитивізму не наважувався поставити під сумнів емпіричну підтверджуваність як критерій науковості. У даному підході верифікованість, свідомість і науковість збігалися.

Відмінність К. Поппера в розумінні цієї проблеми полягала в тому, як він вважав, що не можна ототожнювати критерій того, що є науковим, з критерієм того, що є осмисленим або має значення. Проблему знаходження критерію, за допомогою якого можна було б виявити різницю між емпіричними науками, з одного боку, і математикою, логікою, і навіть " метафізичними системами " - з іншого, він назвав " проблемою демаркації " [2]. За Поппером, відмінність між наукою і псевдонаукою або " метафізикою " полягає в розмежуванні між справді емпіричним методом і неемпіричним, який, хоч і апелює до спостереження та експерименту, проте не відповідає науковим стандартам [3]. Поппер вважає, що такий критерій демаркації Вітгенштейна, як верифікованість, або виведеність із даних спостереження, «занадто вузький (і одночасно занадто широкий): він виключає з науки практично все, що є найбільш характерним для неї. Жодна наукова теорія не може бути виведеною з висловлювань спостереження і може бути описаною як функція істинності таких висловлювань» [3]. У своїй критиці критерію верифікації Поппер вказує, що цей критерій не виключає явно тверджень метафізики, проте він виключає важливі та цікаві наукові твердження, а саме наукові теорії та універсальні закони природи. Якщо послідовно застосовувати вітгенштейнівський критерій осмисленості, то доведеться відкинути закони природи, як такі, що не мають значення; ті самі закони природи, пошук яких, за словами Ейнштейна, є «вищим завданням фізики».

Верифікаціонізму позитивістського підходу до проблеми розмежування Поппер протиставляє абсолютно незалежний від питання про зміст висловлювань критерій спростування, або фальсифікованості. Відповідно до цього критерію, наукова теорія повинна мати такі наслідки, які за своєю формою і характером допускають можливість виявитися хибними, тобто вони повинні бути здатні вступати у конфлікт з можливими або уявними спостереженнями. Перевірка теорії полягає в тому, щоб спробувати знайти такі зіткнення зі спостереженнями, тобто спростувати її. Тому перевіреність теорії означає її спростовуваність, отже, спростовуваність також може бути прийнята як критерій демаркації [3]. Поппер бачить найбільш характерну рису науки у її критичному підході. Вчений повинен розглядати теорію з погляду можливостей її критичного обговорення: чи можна її піддати критиці і якщо можна, то чи здатна вона витримати цю критику?

За Поппером, фальсифікованість, спростованість та перевірюваність є синонімами щодо критерію наукового статусу теорії. Це видно на прикладі семи пунктів, якими Карл Поппер роз'яснив свій критерій.

Два пункти стосуються псевдонаук [1]. (1) Легко отримати підтвердження (верифікацію) майже для кожної теорії, якщо ми шукаємо підтверджень [3]. При цьому факти, які суперечать теорії, вважаються недостатньо надійними. Така, на думку Поппера, ситуація спостерігається в астрології, психоаналізі Фрейда, «індивідуальній психології» Адлера, релігійних вченнях, суспільних науках, теорії історії Маркса та ін. Ці теорії мають настільки явну пояснювальну силу, що істинність їх здається очевидною, так як всюди можна побачити приклади, які їх підтверджують. Тому ті, хто сумнівається в цих теоріях, виглядають людьми, які відмовляються визнавати очевидну істину. Це не означає, що у таких вченнях взагалі немає нічого вірного. Багато чого з того, про що там йде мова, має важливе значення і цілком може згодом зіграти свою роль у майбутній науці, яка буде перевірятись. Історично всі або майже всі наукові теорії виникли із міфів. Міф може містити важливі передбачення наукових теорій. (2) Перераховані вчення, після того, як перевірка виявляє їхню хибність, продовжують підтримуватися їхніми прихильниками, наприклад, за допомогою введення заднім числом таких допоміжних припущень або такої переінтерпретації теорії, які позбавляють її спростування. Тим самим, заради уникнення фальсифікації, руйнується властивість теорії бути перевіреною.

У трьох пунктах Карл Поппер розкриває зміст процедури підтвердження теорії. (3) Докази мають братися до уваги лише у тому випадку, якщо вони є результатами ризикованих передбачень, тобто коли ми, не знаючи про деяку нову теорію, очікували б, відповідно до колишньої теорії, події, яка є несумісною з новою теорією, яка спростовує її, але отримали результат, який підтверджує нову теорію. (4) Кожна справжня перевірка теорії має бути спробою спростувати її, тобто фальсифікувати. Перевірюваність є фальсифікованість. Чим більше теорії перевіряються, тим більшою мірою вони спростовуються, тим більшому ризику вони піддаються. (5) Свідчення, яке підтверджує, береться до уваги лише у випадку, коли воно є результатом серйозної, але безуспішної спроби фальсифікувати (спростувати) теорію.

Шостий пункт вказує на особливості наслідків теорії, які піддаються перевірці. (6) Кожна "гарна" наукова теорія є деякою заборонаю: вона забороняє появу певних подій. Чим більше теорія забороняє, тим краще.

Заключний, сьомий пункт говорить про вже згадану нескінченність наукового пошуку. (7) Теорія, яка не може бути спростованою в принципі, є ненауковою. Незаперечність є не перевагою теорії, як часто вважають, а її вадою.

Поппер виявив, що існує велика кількість теоретичних систем, які мають логічну структуру, подібну до структури теоретичної системи, яка визнається вченими як система емпіричної науки. При розробці критерію демаркації таких систем та емпіричної науки він встановив, що існують різні ступені перевірюваності, оскільки всі теоретичні системи по-різному схильні до небезпеки спростування. Чим більш точною і строгою є теорія, тим більш точними і строгими будуть перевірки цієї теорії, тим самим теорія краще підтверджуватиметься такими перевірками. Чим більш точною і строгою є теорія, тим вона є більш змістовною і цікавою. Звідси робиться висновок:

підтверджуваність чи підкріплюваність збільшується зі зростанням змісту, тобто зі ступенем перевірюваності [4]. Але є теорії, які добре перевіряються, які важко перевіряються і які взагалі не перевіряються. Тому критерій демаркації також має ступінь розмежування і може бути абсолютно чітким. Теорії, які не піддаються перевірці, можна назвати метафізичними. Але, як зазначає Поппер, ми не повинні проводити жорстку лінію між наукою та метафізикою, тому що остання, можливо, і стимулювала протягом всієї історії розвиток науки. «Не можна заперечувати, що поряд із метафізичними ідеями, які ставили перешкоди на шляху прогресу науки, були й інші, такі як умоглядний (спекулятивний) атомізм, які сприяли йому» [2].

Висновки.

Як висновок, можна сказати, що, згідно з Поппером, науку слід розглядати не як «корпус знання», а як систему гіпотез, тобто як систему здогадок або передбачувань, які в принципі не можуть бути виправдані, і якими ми користуємося доти, доки вони витримують перевірки. Ми не маємо права говорити, ніби знаємо, що вони «істинні», «більше або менше достовірні» або хоча б «ймовірні» [2].

Індуктивній логіці Поппер протиставляє логічну теорію, яку можна визначити як теорію дедуктивного способу перевірки: думка, відповідно до якої гіпотезу як універсальне синтетичне судження можна перевірити лише емпіричним шляхом і тільки після того, як вона була висунута. Головною причиною, через яку Поппер заперечує індуктивну логіку, є те, що вона не встановлює відповідної ознаки емпіричного, неметафізичного характеру теоретичних систем, або, інакше кажучи, відповідного критерію демаркації.

Таким критерієм у нього виступає критерій фальсифікованості, який фактично містить у собі стратегію наукового дослідження: від припущень до спростування, а потім до покращення припущень. Дотримуючись цього критерію науковості, дії дослідника повинні відбуватися під знаком заборони захищати від спростування будь-яку ідею, твердження або теорію. Таким чином, критерій фальсифікації у Поппера відіграє роль критерію наукової раціональності. Причому раціональна установка ототожнюється із критичною.

Література:

1. Норман Г.Э. Карл Поппер о ключевых проблемах науки XX века. // Вопросы философии, 2003. № 5.- с.96-102.
2. Поппер К. Логика научного исследования. - М.: Республика, 2004. - 447 с.
3. Поппер К.Р. Предположения и опровержения: Рост научного знания. - М.: ООО "Издательство АСТ", ЗАО НПП "Ермак", 2004. - 638 с.
4. Поппер К. Логика и рост научного знания: Избранные работы. М.: Прогресс, 1983. - 606 с.

Abstract. The article examines the logical and methodological concept of K.R. Popper, which became a turning point in the development of positivism, and contributed to the crisis of his neopositivist doctrine. It is shown that the basic guidelines of the philosophy of neopositivism were internally untenable and led to significant difficulties in implementing the methodological program

of absolute formalization of scientific knowledge and solving the problems of induction, demarcation, substantiation of knowledge, etc. These problems still concern philosophers and methodologists of science. K. Popper proposed original solutions to some of them. Perhaps, if we think about his reasoning, we will be able to get closer to finding the right solutions. Therefore, the analysis of the main ideas of the philosopher allows to understand and reflect them better.

Key words: *falsification., inductive logic, neopositivism, pseudoscience, science, verification.*